

ЕВРОПСКА
КОМИСИЈА

Брисел, 6.10.2020.
SWD(2020) 223
финални

РАДНИ ДОКУМЕНТ КОМИСИЈЕ

Смернице за спровођење Зелене агенде за Западни Балкан

уз

**Саопштење Комисије Европском парламенту, Савету, Европском економском и
социјалном комитету и Комитету региона**

Економски и инвестициони план за Западни Балкан

{COM(2020) 641 финални}

Садржај

1. Увод.....	2
2. Декарбонизација: клима, енергетика, мобилност	2
3. Циркуларна економија	7
4. Смањење загађења: ваздух, вода и земљиште	9
5. Одрживи прехранбени системи и руралне области	12
6. Биодиверзитет: заштита и обнова екосистема	13
7. Механизми спровођења.....	14
8. Финансијски инструменти	19

1. Увод

Овај радни документ (РД) детаљније описује деловања повезана са **Зеленом агендом за Западни Балкан** обухваћена Саопштењем о економском и инвестиционом плану за Западни Балкан коју је усвојила Европска комисија. Даље детаљно описује пет стубова Зелене агенде: (1) климатска деловања, укључујући декарбонизацију, енергетику и мобилност, (2) циркуларна економија, која се посебно бави отпадом, рециклирањем, одрживом производњом и ефикасним коришћењем ресурса, (3) биодиверзитет, чији је циљ заштита и обнављање природног богатства региона, (4) борба против загађења ваздуха, воде и земљишта и (5) одрживи прехранбени системи и руралне области. Дигитализација ће бити кључни покретач наведених пет стубова у складу са концептом двоструке зелене и дигиталне транзиције. Циљевима ових стубова треба тежити конкретним деловањем и подржавати механизмима и финансијским инструментима утврђеним у следећим одељцима.

2. Декарбонизација: клима, енергетика, мобилност

Климатске промене

- Западни Балкан је један од **региона у Европи који је највише погођен утицајем климатских промена** и предвиђа се да ће се овај тренд наставити, с проценама пораста температуре од 1,7 - 4,0°C, па чак и преко 5,0°C до краја века¹, у зависности од глобалних напора у смањењу емисије гасова са ефектом стаклене баште.
- **Париски споразум**, који је потврдило пет западнобалканских партнера, обавезује своје потписнике да предузму мере како би се обезбедило да глобални просечни пораст температуре буде знатно испод 2° и да уложе напоре у ограничавање глобалног загревања на 1,5°. У складу са Законом о климатским променама ЕУ, климатска неутралност ће се одразити на билатералне односе ЕУ и преговоре о приступању са Западним Балканом, који би већ сада требало да почне да трансформише своја друштва у складу с тим.

ЕУ показује да су економски раст и трансмисија са ниском емисијом угљеника компатибилни

¹ <https://www.rcc.int/news/383/rcc-publishes-study-on-climate-change-in-the-western-balkans-alarminq-increase-of-temperature-over-the-whole-territory>

- Постизање климатске неутралности до 2050. године подразумева далекосежне промене у начину на који данас живимо, због чега Комисија предлаже **смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште за 55% до 2030.** Овај повећани ниво амбиција за следећу деценију довешће ЕУ на уравнотежен пут ка климатској неутралности до 2050. године.
- ЕУ је до сада водила на путу транзиције ка климатски неутралној економији и има много тога да понуди у смислу искуства с **одвајањем економског раста од коришћења ресурса.** Искуство, знање и ресурси ЕУ могу подржати Западни Балкан у настојању да побољша отпорност и прилагоди се неизбежним утицајима климатских промена, истовремено постижући синергију са циљевима чистог ваздуха (једноатмосферски приступ, енг. *one atmosphere approach*).
- Политичка сарадња и пружање одрживих алтернатива фосилним горивима могу се показати кључним у помагању партнерским земљама да **преиспитају неодрживе инвестиције у инфраструктуру и енергетику.** Биће потребна техничка и финансијска помоћ како би се искористио огромни потенцијал новог економског модела заснованог на одрживости и климатској неутралности.
- Климатске промене ће и даље стварати значајан стрес у Европи упркос напорима за ублажавање. Јачање напора на **заштити од климатских промена, изградњи отпорности, превенцији и приправности** у региону је стога пресудно. Треба да укључи ангажовање приватног сектора у улагања у отпорност и развој механизма преноса ризика од природних катастрофа.
- Јавља се општи консензус да ће **утврђивање цене угљеника** бити важан инструмент у постизању климатских циљева. Могло би се истражити рано укључивање Западног Балкана у **Шему за трговање емисијама.** То би могао бити кључни алат за стварање економских подстицаја за климатско деловање и помоћ у ублажавању преласка на климатску неутралност.
- Прелазак на климатску неутралност мора бити **социјално праведан и инклузиван** да би био успешан. Мора се признати да све земље односно региони не започињу транзицију са исте тачке или да имају исти капацитет да реагују, и да су најугроженији најизложенији штетним утицајима климатских промена. Могао би се истражити систем еквивалентан Европском механизму за праведну транзицију предвиђен у Европском зеленом договору.
- Ове промене ће захтевати подршку грађана. Према истраживању ЕУ², 93% грађана ЕУ климатске промене сматра озбиљним проблемом. Слично истраживање спроведено на Западном Балкану 2019. године³ открило је да само 65% становништва региона климатске промене сматра претњом. **Европски пакт о**

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Омогућити брзо **усклађивање са Законом о климатским променама ЕУ**
- Помоћи партнерима у припреми и спровођењу **дугорочних стратегија прилагођавања климатским променама** ради повећања отпорности, посебно кроз инвестиције у заштиту од климатских промена
- Обезбедити техничку помоћ у **Шеми за трговање емисијама и алтернативама фосилним горивима**
- Истражити могућности за рано **укључивање Западног Балкана у Шему ЕУ за трговање емисијама** ако је у потпуности усклађен
- Укључити регион у **Европски пакт о климатским променама** и његове активности

климатским променама проширен на регион могао би бити средство за подизање свести и обезбеђење подршке цивилног друштва и грађана.

² Специјални Еуробарометар 490 април 2019. Извештај „Климатске промене“

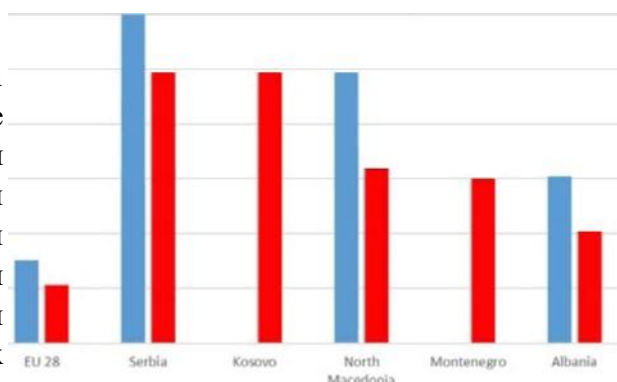
³ Балкански барометар 2019. <https://www.rcc.int/pubs/89/balkan-barometer-2019-public-opinion-survey>

Прелаз на чисту енергију

- Угаљ је и даље кључан за енергетски сектор Западног Балкана, чинећи око 70% електричне енергије произведене у региону, а у неким земљама чак 97%. Албанија, са снажно развијеном хидроенергијом, је значајан изузетак.
- Владе Западног Балкана обавезале су се **на наставак преласка на чисту енергију** и одрживи развој на Министарском састанку у Подгорици у фебруару 2019. године. Овај прелазак треба да смањи увоз енергије, развије обновљиве изворе енергије, ојача регионалну енергетску сигурност, подстакне већи економски раст⁴ и одговори на упорне изазове загађења ваздуха и изазове загађења повезане са здрављем.
- Иако је постигнут значајан напредак у побољшању повезаности између партнера са Западног Балкана, регионално енергетско тржиште тек треба да се образује. У том смислу, **регионални приступ управљању и планирању инфраструктуре** је од суштинске важности за постизање повећања ефикасности ресурса и смањење трошкова. **Енергетска ефикасност**, предуслов за постизање декарбонизације уз најниже могуће трошкове, мора бити интегрисана у будуће одлуке о политикама и инвестицијама повезаним са енергетиком. Технологије података и електронске комуникације могу подржати декарбонизацију енергетског система, а доступност и међусекторска размена података на сигуран и поуздан начин могу олакшати иновативна решења. Припрема и подношење **Националних енергетских и климатских планова и циљева** показује посвећеност решавању овог проблема, циљајући секторе са највећим потенцијалом уштеде енергије.

Енергетски интензитет економије у 2005. и 2015. години
(кк еквивалента нафте на 1000 евра БДП)

Извор: SQ Consult 2018

- **Обновљиви извори енергије** већ чине значајан део мешавине електричне енергије у неким економијама региона. Како на слици доминирају хидроенергија и биоенергија, важно је диверсификовати ове изворе и искористити потенцијал сунца и ветра. Увођење модерних технологија мора бити праћено бољим **инвестиционим окружењем**.
- **Природни гас** се такође може сматрати одскочном даском за постепену декарбонизацију, посебно код оних партнера који се највише ослањају на угаљ, под условом да су на располагању одговарајућа тржишта, финансијска средства и стручност. Треба подстицати успостављање јасних стандарда и прагова који би квалификовали спремност таквих пројеката за прелазак.
- Смањење трошкова капитала, усклађивање регулаторних оквира и олакшавање приступа финансијским средствима за набавку уређаја могли би бити кључни елемент у овом контексту. Треба више порадити на мерама за изградњу поверења како би се охрабрили потрошачи да се више окрену обновљивој енергији и подстакну адекватан развој мреже.
- Прелаз енергетски интензивних индустрија на климатску неутралност захтеваће интегрисана деловања, укључујући нпр. стварање тржишта за климатски неутралне производе, развој нових технологија и убрзавање њиховог прихватања, као и обезбеђивање доступности климатски неутралне енергије и сировина по глобално конкурентним ценама.

⁴ Студија планова за обновљиву енергију (REmap) Међународне агенције за обновљиву енергију (IRENA) показује високи потенцијал региона за конкурентни развој обновљивих извора енергије, са 43% економичног потенцијала обновљивих извора за ЗБ6 до 2030. године.: <https://irena.org/remap>.

- **Енергетско сиромаштво** је социјална димензија енергетског преласка којом се морају позабавити домаћинства која не могу приуштити кључне енергетске услуге како би обезбедила основни животни стандард и подршка грађана. Треба осмислити делотворне програме који ће се бавити проблемима приступачности, смањити рачуне за енергију и помоћи животној средини.
- **Грађевински сектор** је једно од кључних подручја у којем би се могле остварити највеће уштеде енергије. Различити финансијски инструменти (кредитне гаранције, уговори о енергетском учинку, финансирање путем пореза и рачуна) могу се користити за постизање већег процента обнове и приватних и јавних зграда привлачењем приватних финансија. Дигиталне надоградње такође могу побољшати енергетску ефикасност зграда за 15-25% и истовремено пружити могућности за рад на даљину, телздравство и телеобразовање. Проширивање „таласа обнове ЕУ“ на Западни Балкан могло би стимулисати инвестиције и отворити радна места.
- Истовремено, већа циркуларност и ефикасније коришћење материјала представљају нове могућности за даље смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште у зградама. Због тога треба подстицати и подржавати свеобухватне приступе који циљају ефикасност материјала током целог века трајања зграда, на пример током напора на обнови.
- На крају, било би корисно проширити све димензије **Енергетске уније** на Западни Балкан: подржавање енергетске безбедности, интеграције тржишта и енергетски прелаз, енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије. ЕУ треба да подржи изградњу капацитета енергетских регулатора и оператера преносних система како би могли у потпуности учествовати у мрежама на нивоу ЕУ.

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Наставити да помаже партнерима у **усклађивању са правним тековинама ЕУ у вези са декарбонизацијом** енергетског сектора у оквиру Енергетске заједнице
- Помагати партнерима у изради **Националних енергетских и климатских планова**
- Помагати партнерима у изради **програма за обнову приватних и јавних зграда и обезбеђивању одговарајућег финансирања**, ширењем „таласа обнове ЕУ“ на Западни Балкан
- Помагати партнерима у спровођењу програма за решавање **енергетског сиромаштва** у региону
- Придружити партнере са Западног Балкана иницијативи ЕУ за **рударске регионе у транзицији**
- Извршити процену **друштвено-економског утицаја** декарбонизације у региону

Паметна и одржива мобилност

- Друмске, железничке везе и везе унутрашњих водних путева на Западном Балкану су неразвијене због недостатка довољних инвестиција и лошег одржавања. Железница је и даље у великој мери зависна од фосилних горива са више од 30% основне трансевропске транспортне мреже (*TEN-T Core*) и око 50% свеобухватних мрежа које нису електрификоване. Зелена агенда биће могућност да се **преиспитају свеукупне транспортне стратегије** и промовише **зеленија и одрживија транспортна мрежа**.

- Главни приоритет у вези с тим остаје **ревитализација железничке мреже**. Регионална стратегија железница и њен акциони план имају за циљ да железницу учине кредибилном и одрживом алтернативом друмском саобраћају.
- Треба се фокусирати на израду решења **Интелигентног транспортног система (ИТС)** с циљем да се транспортне операције учине ефикаснијим и смањи емисија CO₂. Широка доступност и употреба технологија података у системима јавног превоза може да их учини паметнијим, мање загађујућим и прилагођеним купцима.
- Биће потребна промоција **мултимодалних транспортних решења и промене начина превоза**, кроз циљане политике, укључујући улагање у унутрашње водне путеве. Инфраструктурне везе између лука на морским/унутрашњим водним путевима и железничке мреже тренутно су слабе или их нема.
- Регион у великој мери има застарелу и неразвијену **транспортну логистику**. Побољшање оперативне логистике и употреба модерног софтвера на граничним прелазима како у региону, тако и између региона и ЕУ, такође би могли побољшати стање животне средине.
- **Чистија горива и већа ефикасност горива** такође могу да помогну у смањењу утицаја саобраћаја на Западном Балкану на животну средину и здравље. Саопштење ЕУ о чистој енергији за превоз⁵ могло би бити референтна тачка за регион Западног Балкана.
- **Наплата коришћења инфраструктуре**, нпр. путем вињета или електронске путарине, је још једно ефикасно средство које се може користити за утицање на цену превоза и потражњу за зеленијим превозом. Такође би могла бити извор финансирања за одржавање постојеће инфраструктуре.
- **Иновативна решења** могу оспорити неке од ових образаца потрошње, а истовремено обезбеђују задовољење потреба за мобилношћу. Паметна мобилност може комбиновати различите начине превоза и опције (јавни превоз, заједничко коришћење аутомобила, услуге изнајмљивања аутомобила, такси превоз и заједничко коришћење бицикла/урбана мобилност) како би се удовољило потребама мобилности коришћењем ИТ.

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Активно подржати спровођење **регионалног акционог плана за железничке реформе**,
- Дефинисати железничке теретне коридоре и свеобухватну стратегију да би се **повећао железнички капацитет и развој видова транспорта погодних за животну средину**;
- Осигурати примену техничких стандарда ЕУ у свим видовима транспорта, посебно у **Европском систему за управљање железничким саобраћајем**;
- Активно подржавати спровођење **регионалног акционог плана за олакшавање транспорта, укључујући граничне прелазе**, у циљу транспортних операција с ефикасним коришћењем ресурса;
- Подржавати спровођење **акционог плана за безбедност саобраћаја на путевима и акционог плана за путеве, укључујући одржавање и отпорност путева**;
- Помагати партнерима у изради и примени **планова за климатску отпорност за њихове националне транспортне мреже**;
- Помагати у дефинисању и спровођењу **планова одрживе урбане мобилности** за главна градска подручја региона, подржана дигиталним платформама паметних градова и наменским апликацијама;
- Подржати регион у планирању и спровођењу **решења одрживе мобилности**

3. Циркуларна економија: одржива производња и потрошња

Ресурси, производња и иновације

- Половина укупне емисије гасова са ефектом стаклене баште долази од вађења и прераде ресурса. Није могуће постићи циљ климатске неутралности без преласка на потпуно циркуларну економију. Нови акциони план за циркуларну економију је у средишту Европског зеленог договора, план ЕУ за климатску неутралност. Модел циркуларне економије код којег се **вредност и ресурси одржавају у економији што је дуже могуће, а стварање отпада своди на минимум**, смањује притиске на природне ресурсе, истовремено подстичући одрживи раст и отварање нових радних места. Може дати одлучујући допринос декарбонизацији економије.
- Да би се постигла циркуларност, треба предузети мере за решавање укупног животног циклуса производа, од дизајна и производње до потрошње, поправке, поновне употребе, рециклирања и враћање ресурса у економију. Превенција стварања отпада је у првом реду кључна, али када се отпад створи, потребно га је трансформисати у висококвалитетне ресурсе. **Регион мора да тражи опције за смањење трага потрошње и повећање удела циркуларне употребе материјала**, што ће заузврат подстаћи економски раст. То би требало урадити у пуној сарадњи са заинтересованим странама и предузећима.
- **Обезбеђивање одрживог снабдевања сировинама**, посебно критичним сировинама, диверсификацијом понуде **и из примарних и из секундарних извора**, предуслов је за прелазак на циркуларну економију. Повећање **продуктивности ресурса у оквиру економије**, још један услов је што боље коришћење сировина извађених са домаће територије локалне економије. Економије Западног Балкана тренутно се налазе на доњем крају продуктивности ресурса, са вредностима (тј. 0,35 евра/kg) много испод просека ЕУ (тј. 2,07 евра/kg⁶). Треће, **ресурсе треба задржати у економији** што је дуже могуће, максимизирајући њихову вредност и минимизирајући отпад. То подразумева добар дизајн производа, ефикасну употребу материјала и енергије, дуге животне циклусе, добро осмишљене циркуларне индустријске локације, нове пословне моделе и, када производ на крају постане отпад, ефикасно рециклирање како би се обезбедиле висококвалитетне секундарне сировине.
- Будући да се индустријски сектори разликују када је реч о коришћењу ресурса, стварању и управљању отпадом, органе власти Западног Балкана који издају захтеве за дозволе за индустријска постројења треба подстицати да користе најбоље праксе ЕУ у различитим индустријским секторима путем **„референтних докумената о најбољим доступним техникама“ (BREF)**. Циркуларна економија промовише **иновативне и ефикасније начине производње и потрошње**, а предузећа и потрошаче са Западног Балкана треба подстицати да их усвоје. **Локална МСП треба да искористе пословне могућности** повећане ефикасности ресурса и траже приступ иновативним технологијама. Треба подстицати и побољшање прихватања шеме ЕУ за управљање и ревизију у животној средини (EMAS).
- Стога је потребно даље настојање да се развије свеобухватни приступ за подстицање **одрживог начина живота и потрошње** и да се допрате потрошачи и органи власти до одрживих избора.

---

⁶ Евростат

- **Индустријска политика** биће кључна у постизању Зелене агенде за Западни Балкан. Интеграција са унутрашњим тржиштем ЕУ је интегрисање са њеним индустријским екосистемима пошто се трансформишу у духу Зеленог договора ЕУ. То подразумева не само потребу за зеленом модернизацијом предузећа, већ и улагања у кооперативне везе у индустријским екосистемима као што су иновације, страна директна улагања, предуслови за извоз и развој вештина. Њихов зелени фокус може се објаснити стратегијом паметне специјализације економија и региона.
- Током последњих десет година Западни Балкан се значајно побољшао у погледу учинка **иновација**. Међутим, сустизање осталих европских региона захтевало би одржив годишњи раст БДП од око 7%. Тренутно је извоз и даље усредсређен на производе средње и ниске технологије, а иновативни напори углавном се прилагођавају традиционално јаким секторима. Иако неке економије Западног Балкана бележе пораст патентне активности, интензитет патената у региону је и даље низак, док с друге стране производња научних публикација показује стабилан тренд раста. Стога је примена ефикасних иновативних мера од суштинске важности. Осим тога, **истраживачки и иновациони системи** у региону треба да наставе да преусмеравају свој фокус на предузећа како би обезбедили бољу равнотежу између напора јавног и приватног сектора. На крају, промовисање стратешког зеленог приступа у спровођењу **јавних набавки** омогућиће одговорнији и одрживији начин трошења јавног новца, подржаће инвестиције и може помоћи у изједначавању услова тако што ће обезбедити да сви понуђачи следе исте стандарде.

Отпад и пластика

- Стварање отпада на Западном Балкану континуирано се повећава током последњих година због економског развоја и повећане потрошње, која тренутно износи око 1000 kg/становнику. Иако је ово још увек ниже од просека ЕУ од 1700 kg/становнику, **врло низак проценат рециклирања** (испод 3%, у поређењу са просеком ЕУ од 44%) има за последицу већу количину отпада који се не рециклира.
- Потребни су значајни напори и улагања да би се успоставили правилно функционисани центри за управљање отпадом и постројења за рециклажу, како би државе могле да користе постојеће ресурсе који тренутно завршавају на депонијама (преко 90% стопе одлагања у региону) или спалионицама. Западни Балкан ће морати да примени **ефикасне шеме одвојеног сакупљања** барем папира, метала, пластике, стакла и биоотпада, који су кључни за квалитетну рециклажу, и да успостави битне економске подстицаје за смањење стварања отпада (нпр. програми „плати колико бациш“) и бољи третман отпада (нпр. накнаде за депонију/спаливање), као и ефикасне Шеме проширене одговорности произвођача.
- Западни Балкан мораће да се усклади са правним прописима о пластици за једнократну употребу и да у потпуности примени модернизоване **правне прописе ЕУ о отпаду**, укључујући циљеве рециклирања и смањења депонија.
- **Реке** у региону Западног Балкана односе несразмерно пуно **смећа** у Јадранско и друга мора. Лоша пракса управљања чврстим отпадом, недостатак инфраструктуре и свест шире јавности о последицама њихових поступака знатно погоршавају ситуацију. Пречишћавање отпадних вода у региону је врло лоше или га уопште нема. Смеће из риболова и бродарства у Јадранском мору још додаје проблему. Морско и приобално пластично смеће је критично питање за регион у којем је обални туризам важан извор прихода.

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Поддржати регион у побољшању **одрживости производње сировина**,
- Радити на интегрисању Западног Балкана у **ланце индустријског снабдевања ЕУ**, посебно за кључне индустријске екосистеме као што су обновљиви извори енергије, текстилна индустрија, туризам, дигитална индустрија, мобилна, транспортна аутомобилска индустрија и индустрије које користе велику количину енергије;
- Поддржати регион у развоју **стратегиија циркуларне економије** сагледавајући цео животни циклус производа, превенцију отпада, савремено управљање отпадом и рециклажу, поновну употребу, поправку и поновну производњу,
- **Иницијативе усмерене на потрошаче** које подижу свест грађана о отпаду, одвојеном сакупљању и одрживој потрошњи,
- Помагати региону у припреми и спровођењу програма за **превенцију стварања отпада, стратегија управљања и рециклирања отпада**, као и програма за поновну употребу и поновну производњу,
- Наставити са подржавањем изградње и одржавања **инфраструктуре за управљање отпадом**
- Израдити **регионални споразум о превенцији загађивања пластиком**, укључујући конкретно бављење приоритетним питањем морског смећа
- Поддржати успостављање политика одрживог развоја и иновација за економије применом **стратегиија паметне специјализације**

4. Смањење загађења: ваздух, вода и земљиште

Ваздух

- Загађење ваздуха на Западном Балкану и даље је једно од највиших у Европи и има директан утицај на здравље грађана. Веома **високе концентрације загађења прашкастим материјама** углавном су последица емисија из индустријских постројења (као што су термоелектране на угљ), кућног грејања (нарочито пећи и котлови на дрва и угљ, као и сагоревања отпада у домаћинству) и саобраћаја (старија возила). Осим тога, прекогранично загађење се јавља не само на Западном Балкану већ и између региона и ЕУ⁷
- У настојању да примени законодавство о квалитету ваздуха, Западни Балкан мора бити у стању да обезбеди **праћење и оцену квалитета ваздуха** помоћу модерног и проширеног система праћења, управљање квалитетом ваздуха и

Моделирана годишња средња вредност концентрације PM_{2,5} у региону ЗБ, 2016.
Извор:СЗО

⁷ JRC, Стање загађивача ваздуха и гасова са ефектом стаклене баште

извештавање, као и израду и примену планова о квалитету ваздуха како би био у сагласан стандардима квалитета ваздуха према Директивама о квалитету амбијенталног ваздуха⁸.

- Потребан је напредак у успостављању и извештавању о **регистрима емисија и пројекцијама** емисија, као и за израду националних програма контроле загађења ваздуха у складу са Директивом о максималним националним емисија.⁹ За индустријске емисије, регион се бори ефикасном применом **Директиве о индустријским емисијама**, која изискује додатну изградњу капацитета и улагања. Поред тога, примена најбољих доступних техника (*BAT*) је од суштинског значаја посебно када се разматрају улагања у нове пројекте.
- Главни изазов је мањкавост у примени, јер сви партнери са Западног Балкана бележе **прекорачења стандарда квалитета ваздуха за најмање једну загађујућу материју на бар једној локацији** (а често и за неколико загађујућих материја на неколико локација). Ова мањкавост у примени је најизраженија код прашкастих материја (PM), азот-диоксида (NO₂) и сумпор-диоксида (SO₂). Решавање ових прекорачења захтеваће хитне мере на различитим нивоима политика како би се смањиле емисије из кључних сектора, идентификоване на основу усклађених методологија.
- Политичка подршка биће од суштинског значаја за успешну примену Директива о квалитету амбијенталног ваздуха и за обезбеђивање смањења укупних националних емисија, укључујући емисије загађивача ваздуха из енергетике, саобраћаја, пољопривреде и индустрије. Потребно је уложити више напора у одређене области да би се израдиле ажурније и тачније процене емисија⁷. Такав посао би омогућио и партнерима у региону да ратификују најновије протоколе Конвенција о ваздуху Економске комисије Уједињених нација за Европу (*UNECE*).

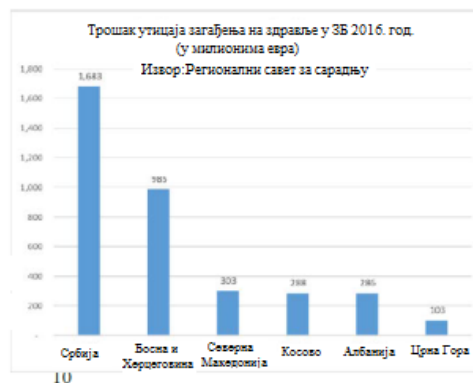
Вода

- Западни Балкан је дом неких од последњих нетакнутих река континента, али њихова заштита остаје изазов. Регион чини **17% популације слива реке Дунав** и 8,5% његове површине. У руралним областима је висок удео становништва (30 до 50%) са само **основним санитарним чвором** и сакупљањем отпадних вода, док градске области сакупљањем отпадних вода канализационим мрежама испуштају углавном **непречишћене отпадне воде**¹⁰. Потребно је даље контролисати ризик од **ослобађања нитрата и пестицида** у подземне воде.
- Главни **притисци на количину** су црпљење воде за индустрију, пољопривреду и јавно водоснабдевање. Распрострањене суше последњих година у региону додатно су нагласиле важност дугорочног обезбеђења доступности и отпорности воде широм Европе.
- Јединствени изазов за реке у региону је и **нагло повећање хидроенергетског капацитета** широм региона, чак четвороструко између 2015. и 2017. године, које има значајне утицаје на животну средину и друштво, како у земљи, тако и на ширем регионалном нивоу. **Прекогранична сарадња у области вода** често је политички осетљиво питање, посебно тамо где водна тела показују пад нивоа воде услед климатских промена и прекомерног црпљења или погоршања квалитета воде низводног дела река.

⁸ Директиве 2004/107/ЕЗ и 2008/50/ЕЗ о квалитету амбијенталног ваздуха и чистијем ваздуху за Европу

⁹ Директива (ЕУ) 2016/2284 о смањењу националних емисија одређених атмосферских загађујућих материја

¹⁰ Управљање отпадним водама у Подунавском региону https://www.umweltbundesamt.at/en/services/services_

- Главни задатак који предстоји је **спровођење правних прописа у вези са водом**, који изискују више ресурса за улагања у водну инфраструктуру и управљачку структуру за одрживо управљање водама (праћење и извештавање, планирање, координација у релевантним секторима, капацитет процене утицаја, итд.). Тачније, приоритет би могао у почетку бити инвестирање у инфраструктуру за праћење на основу мапирања потреба на нивоу речног слива праћено развојем и спровођењем одговарајућих мера за смањење притисака на водна тела.

Земљиште

- Ерозија тла или **деградација коришћења земљишта** сматрају се проблемом у многим планинским областима Западног Балкана. Европска агенција за животну средину закључила је 2010. године да ерозије погађају око 20% комбиноване српске и црногорске територије. Албанија годишње губи између 20 и 70 хектара земљишта.
- Борба против деградације земљишта и обнављање деградираног земљишта укључује **одрживу производњу хране**, побољшано одрживо **управљање шумама**, **управљање органским угљеником** у земљишту, очување екосистема и обнављање земљишта, смањено крчење шума и деградација и смањени губици и расипање храном.
- Западни Балкан могао би да предузме активности на решавању проблема деградације и дезертификације земљишта које могу понудити користи и за друга кључна еколошка питања као што су загађење воде и несташица, као и губитак биодиверзитета, као што

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Помоћи региону у изради и примени **стратегија о квалитету ваздуха**,
- Повећати прихватање најбољих доступних техника у складу са Директивом о индустријским емисијама,
- Акредитација **мрежа за праћење квалитета ваздуха**,
- Укључивање региона у **паневропске мреже** које подржавају иницијативе за смањење загађења, нпр. квалитет ваздуха: Форум о моделирању квалитета ваздуха (*FAIRMODE*) и Мрежа референтних лабораторија за квалитет ваздуха (*AQUILA*); земљиште: Европска мрежа за заштиту земљишта (*ESBN*) итд.
- Подржати **модернизацију инфраструктуре за праћење вода**,
- **Спровођење** Оквирне директиве о водама, Директиве о третману урбаних отпадних вода и Директиве о управљању отпадом из екстрактивне индустрије,
- Подржати регионалне и/или билатералне споразуме и/или протоколе о прекограничном загађивању вода и о изворима загађивања из тла,
- Улагање у **управљање отпадом и стајским ђубривом** и постројења за **пречишћавање отпадних вода за поновну употребу воде у пољопривреди**,
- Улагање у **сакупљање и пречишћавање градских отпадних вода** укључујући напреднији третман хранљивих материја,
- Подржати Западни Балкан да **користи и допринесе потенцијалу програма** као што су Европски програм за посматрање Земље, Коперникус и Дестинација Земља.

је поменуто у Тематској стратегији ЕУ о земљишту¹¹.

5. Одрживи прехранбени системи и руралне области

- Поред недостатака утврђених у другим стубовима који се такође односе на прехранбени сектор (нпр. отпад, амбалажа, транспорт, потрошња итд.), посебну пажњу треба обратити на специфичност овог сектора и на руралне области у Западном Балкану.
- Пољопривреда и сродни сектори **и даље доприносе око 10% бруто домаћег производа** (БДП), док је у неким земљама удео пољопривреде, шумарства и рибарства близу 20% укупне радне снаге (40% у случају Албаније).
- Упркос богатој бази природних ресурса, пољопривредно-прехранбени системи у свим земљама региона суочавају се са бројним изазовима и даље су ограничени **дубоко укоревеним структурним проблемима**: просечна величина пољопривредног газдинства је неколико пута мања него у ЕУ, продуктивност рада и приноси су врло ниски - због неразвијених технолошких могућности, а многа домаћинства се и даље баве пољопривредом за сопствене потребе.
- Ниво **усклађености** Западног Балкана са стандардима ЕУ о здрављу животиња и биљака, безбедности хране и добробити животиња значајно варира, а велики напори су и даље неопходни у погледу безбедности хране и добробити животиња. Ово је постало још важније у контексту недавно предложене стратегије ЕУ „Од поља до стола“.
- Заједнички изазов је усклађивање **објеката за прераду хране** са стандардима ЕУ. Истовремено, потражња за храном у региону се повећава - и у погледу количине и у погледу квалитета. Растућа средња класа бира да се придржава здравијој исхрани богатој храњивим материјама, укључујући аутохтоне балканске прехранбене производе. Заједно са растућим туристичким тржиштем и извозним потенцијалом, ово представља главну прилику за регион, под условом да је транзиција одржива.
- Током постепене трансформације система пољопривредно-прехранбене производње на Западном Балкану, биће неопходно обезбедити да **транзиција додатно не допринесе незапослености или смањењу становништва у руралним областима** или нарушавању руралних предела и губитку биодиверзитета. Биће потребно узвратити стварањем алтернативних и одрживих економских прилика у руралним областима. Руралним областима региона такође ће бити потребна помоћ у прилагођавању **на могуће последице климатских промена**, које могу довести до несташице воде и екстремних климатских догађаја, као што су поплаве. Подршка локалној управи и друштвеном капиталу у руралним областима кроз „ЛИДЕР приступ“, ширење добрих пракси и иновација и умрежавање омогућиће руралним заједницама да боље одговоре на ове изазове.
- Претприступна помоћ ЕУ, а посебно инструмент подршке пољопривреди и руралном развоју (ИПАРД) може се користити за помоћ економијама региона у реформи и реструктурирању њихових пољопривредно-прехранбених сектора како би могле да се такмиче на глобалним тржиштима након приступања ЕУ, за повећање безбедности и квалитета хране, смањење отпада и побољшање усаглашености са стандардима ЕУ о безбедности хране и добробити животиња.

---

¹¹ COM(2006)231

Треба да омогући руралним заједницама да искористе могућности у циркуларној и биоeкономији, чинећи руралне економије региона отпорнијим на потенцијалне утицаје климатских промена, а руралне области - живописним просторима за грађане Западног Балкана.

- Дугорочно гледано, да би прешле на одрживи **прехрамбени систем**, земље Западног Балкана мораће да трансформишу не само свој сектор примарне производње, већ и

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Подржати **усклађивање пољопривредно-прехрамбеног сектора и сектора примарне производње са стандардима ЕУ** за безбедност хране, здравље и добробит биљака и животиња (побољшање биолошке безбедности сточних фарми и здравља животиња и превенције болести; надоградња пољопривредно-прехрамбених објеката)
- Ојачати службену **санитарну контролу** у целом прехрамбеном ланцу и побољшати **следивост и обележавање прехрамбених производа** (укључујући усклађени електронски систем сертификације) како би се осигурала безбедност хране
- Побољшати **информисање потрошача** и промовисати одрживу храну.
- Промовисати **пољопривреду производњу погодну за животну средину и органску производњу** и смањење синтетичких хемијских производа који се користе у производњи хране: пестициди, ветеринарски лекови и ђубрива
- Подржати сарадњу између научних и образовних тела и произвођача и прерађивача у пољопривредно-прехрамбеном сектору како би се олакшао **прелазак на иновативне технологије и методе пољопривредне производње погодне за животну средину**
- Подржати мере за **смањење отпада у руралним и приморским областима** (дуж путева, у сеоским рекама)
- Интензивирање напора за **одрживи развој руралних области** применом програма Лидер, модернизација материјалне имовине у пољопривредно-прехрамбеном сектору, подршка економској диверсификацији и побољшању руралне инфраструктуре у оквиру ИПАРД-а.

сектор прераде хране и промовишу одрживу потрошњу хране.

6. Биодиверзитет: заштита и обнова екосистема

- Поред **обезбеђивања хране, свеже воде и чистог ваздуха**, заштите од поплава и олуја, **природа ублажава природне катастрофе**, штеточине и болести, доприноси регулисању климе, борби против деградације земљишта и унапређењу безбедности хране.
- Као регион са богатством станишта и врста, укључујући бројне важне ендемске врсте, Западни Балкан не би требало да штеди напоре да заштити биодиверзитет и услуге екосистема, укључујући усклађивањем са законодавством ЕУ.
- Главни изазови на регионалном и националном нивоу повезани су са недостатком **политичке подршке** побољшању спровођења политике биодиверзитета, недостатком **финансијских средстава** и **утицајем економских активности**, као што су пољопривреда, шумарство, рибарство и, у мањој мери, развој саобраћаја, туризма и енергетске инфраструктуре. То је делом због структуре постојећих производних система, а делом због недостатка свести, неразумевања и недостатка смерница у вези са додатом вредношћу услуга које генерише биодиверзитет за ове секторе (нпр. опрашивање) и кључних захтева правних прописа о природи (развој инфраструктуре) или због развојних притисака.

- Иако постоји свеобухватан оквир политике, спровођење на терену у региону заостаје. Поред тога, успех било које националне стратегије биодиверзитета у великој мери зависи од ефикасног **укључивања природе и биодиверзитета** у друге политике (пољопривреда, шумарство, регионални развој, енергетика, саобраћај, рибарство, итд.).
- У том контексту, партнери са Западног Балкана подстичу се да ускладе своје политике са Стратегијом ЕУ о биодиверзитету до 2030. године и да подрже став ЕУ на предстојећим међународним преговорима о глобалном оквиру биодиверзитета после 2020. године.
- **Крчење шума и илегална сеча стабала** важан су повезани изазов. Пораст драматичних шумских пожара на Западном Балкану и избијање штеточина и болести захтевају бољу превенцију ризика у одрживом управљању шумама и коришћењу земљишта. Западни Балкан треба да изгради блиске међуинституционалне односе и мреже приватног сектора међусобно и са државама чланицама како би развио добро управљање у сектору шумарства и смањио ризик од илегалног извоза дрвне грађе у ЕУ.
- **Нова стратегија ЕУ о шумама**, планирана за 2020. годину у оквиру Европског зеленог договора, послужиће као водич за ефикасно пошумљавање и обнављање шума у Европи, што ће помоћи да се побољша одрживо управљање шумама, повећа апсорпција CO₂ и промовише биекономија. Такође ће бити усвојене мере којима се подржава борба против илегалне сече шума и ланци вредности без крчења шума и допринеће побољшању статуса заштите и отпорности шума на Западном Балкану. На крају, **обална и морска станишта** су под великим притиском. Као што је истакнуто у макрорегионалној Стратегији ЕУ за Јадранско-јонски регион (*EUSAIR*), одржива плава економија нуди занимљиве могућности за развој у приобалним регионима. Интегрисано управљање обалним зонама и поморско просторно планирање

ИНИЦИЈАТИВЕ

- Подржати регион у изради и примени **Акционог плана за биодиверзитет** Западног Балкана до 2030. године
- Помоћи у припреми и спровођењу **Плана обнове шумских предела Западног Балкана**
- Помоћи у анализи **користи од биодиверзитета у решењима заснованим на природи** и могућности за њихову интеграцију у развој климатских и других планова
- Ојачати механизме за **регионалну сарадњу на очувању биодиверзитета**, као и укључивање у Рио конвенцију Уједињених нација
- Подржати **размену знања између истраживачких центара ЗБ и ЕУ** и истражити могућности за успостављање Информативног центра за биодиверзитет Западног Балкана

су битни међусекторски инструменти који се могу применити на Западном Балкану.

7. Механизми спровођења

Озелењавање садашњег оквира

Зелену агенду за Западни Балкан треба посматрати као нацрт могућих мера које ЕУ и сви партнери Западног Балкана морају усвојити на основу постојећих **оквира политичке и техничке сарадње**, укључујући нарочито споразуме о стабилизацији и придруживању, преговарачке оквире и програме економске реформе. Агенда треба да омогући Западном Балкану и ЕУ да створе јаче везе између климатских и еколошких деловања, реформи политика и приближавања ЕУ. Такође би требало да усмери дефинисање стратегија финансијске и техничке помоћи, како на билатералном, тако и на регионалном нивоу.

Реформа јавне управе

Обезбеђивање кохерентности политике на свим нивоима управљања је од суштинског значаја за постизање бољих синергија између економске, еколошке и социјалне димензије одрживог друштвено-економског развоја и за смањење међусобних компромиса. Повећавање фокуса помоћи Европске уније за реформу јавне управе на Западном Балкану на **кохерентност политика и посебно на димензију зеленог раста** могло би дати главни допринос Зеленој агенди. Ово би се могло посебно усмерити на међуинституционалну координацију, статистику и административне податке (путем, на пример, заједничких простора за податке за јавну управу, да би се побољшали транспарентност и одговорност) ради подршке доношењу одлука, побољшаном стратешком планирању и процени утицаја на правне прописе, политике и инвестиције у инфраструктуру.

Управљање јавним финансијама

Комуналне услуге на Западном Балкану изискују значајна улагања, посебно у сектору отпада и воде, и морају бити самоодрживе. Стога тарифе треба да одражавају стварни пуни циклус трошкова, а потребна је припрема за будуће коришћење структурних фондова ЕУ. Из ове перспективе, важно је да партнери сада започну **макроекономски процес** успостављањем одрживог система за инвестиције, заснованом на принципу загађивач плаћа. Конкретни „зелени“ фондови треба да се претворе из буџетске линије у прави инструмент суфинансирања. **Укључивање животне средине и климе** у релевантна подручја политике захтева сарадњу са министарствима одговорним за економски развој, планирање и финансије и изградњу њихових капацитета у областима као што су рачуноводство и вредновање природног капитала, зелено буџетирање/зелено опорезивање и употреба тржишних инструмената, као што су еколошке таксе, намети и субвенције за управљање тржиштима.

Шема за трговање емисијама

Рани приступ Западног Балкана **Шеми ЕУ за трговање емисијама (ETS)**, као што је то учињено у Хрватској, је опција коју треба истражити. Партнерима са Западног Балкана била би потребна значајна техничка помоћ и изградња административних капацитета како би дошли до фазе када је то изводљиво. Коришћење прихода од додатних емисионих јединица од ваздухопловства у оквиру шеме могло би бити додатни извор прихода.

Озелењавање програма економских реформи

Једно од средстава за спровођење Зелене агенде је осмишљавање релевантних политика и реформи у програмима економских реформи (ПЕР). Оне имају за циљ изградњу националног консензуса о структурним изазовима економије широм земље и одређивање приоритета за реформе. ПЕР би зато требало да **процене прелазак на еколошки одрживију, циркуларну и ниско-угљеничну економију** на Западном

Балкану. У ту сврху, ПЕР треба да укључе показатеље за циљеве одрживог развоја и ефикасност ресурса, у складу са активностима Европског семестра. На пример, преглед резултата ефикасног коришћења ресурса, о којем Западни Балкан већ делимично извештава, могао би се користити за добијање информација о њиховом преласку на модел одрживог економског раста.

Управљање животном средином, спровођење и извршење

Успостављање неопходног ширег **оквира управљања животном средином** биће изазов. То подразумева успостављање ефикасних механизма за учешће јавности, приступ информацијама, приступ правди по питањима животне средине и извештавање о животној средини. Постоји потреба за јачањем административних капацитета надлежних органа одговорних за **процену утицаја на животну средину за стратешко планирање, програме и пројекте**. Процене животне средине обезбеђују да се пре доношења одлука узму у обзир последице на животну средину одлука о стратешком планирању, програмима и пројектима који би могли имати значајне ефекте на животну средину. Учешће цивилног друштва, као и еколошких, локалних и регионалних органа власти је од суштинске важности.

Постизање високог нивоа заштите животне средине могуће је само ако се спроводи и извршава усклађивање са релевантним законодавством ЕУ о животној средини. Јачање капацитета надлежних органа западнобалканских партнера за **праћење, унапређење и извршење еколошких обавеза у погледу усклађености** је пресудно. То подразумева обезбеђивање административних капацитета за сузбијање кривичних дела против животне средине и других озбиљних прекршаја ефикасним инспекцијским надзором у области животне средине и извршењем административне и казнене мере.

Механизам за праведну транзицију Западног Балкана

Прелазак на климатску неутралност мора бити **социјално праведан и инклузиван** да би био успешан. Мора се признати да сви региони и партнери не започињу транзицију са исте тачке односно да имају исти капацитет да одговоре и да су најугроженији највише изложени штетним ефектима климатских промена. Европски зелени договор предложио је успостављање Механизма и Фонда за праведну транзицију за подршку друштвима у процесу транзиције. Овај систем би могао бити модел сличном механизму за економије Западног Балкана. Механизам би се могао усмерити на регионе и градове који су највише погођени транзицијом, обележени интензивним коришћењем енергије и ослањањем на фосилна горива. Мобилизовао би ресурсе за омогућавање приступа програмима преквалификације и радним местима у новим економским секторима.

Укључивање локалних и регионалних управа

ЕУ подржава регионе у транзицији који интензивно користе угаљ и угљеник у циљу обезбеђивања праведне транзиције, у којој ниједан регион нити грађанин није заборављен. ЕУ Платформа за **рударске регионе у транзицији** олакшава размену најбољих пракси, стратегија и пројеката који могу покренути процес транзиције. Такође пружа прилагођену помоћ као што је нпр. израда и примена дугорочних транзиционих стратегија. Проширење платформе на Западни Балкан могло би помоћи региону у транзицији на путу ка климатској неутралности.

Друга акција, која би могла бити од интереса за регион Западног Балкана, је **пилот акција за регионе у индустријској транзицији**, која подржава регионе ЕУ у управљању преласком на економију са ниским емисијама угљеника. До сада, дванаест пилот региона прима подршку адекватну за дати регион да би се ојачали иновациони капацитети, уклониле инвестиционе препреке и да би радници стекли праве вештине за

припрему за економску трансформацију. Пилот акцијом се траже нови начини да се помогне овим регионима да искористе глобализацију кроз декарбонизацију, иновације, дигитализацију и развијање вештина код људи. Ако се акција настави после пилот акције, могла би се проширити и на Западни Балкан.

ЕУ Споразум градоначелника за климу и енергију окупља више од 9000 градова и места у Европи, добровољно посвећених брзом спровођењу климатских и енергетских циљева ЕУ. Градови потписници обавезују се да ће спровести циљ смањења гасова са ефектом стаклене баште за 40% до 2030. године и усвојити заједнички приступ решавању питања ублажавања и прилагођавања на климатске промене. Бројни градови Западног Балкана већ су повезани са Споразумом, а требало би још градова охрабрити да се придруже.

Паметна специјализација

Зелена агенда за Западни Балкан може у великој мери имати користи од **стратегија паметне специјализације**, које су замишљене као агенде трансформације за одрживост, локализоване и утемељене на иновацијама. Оне стварају прилику за укључивање региона и градова у трансформацију, доприносећи Европском зеленом договору, пружајући свеукупни оквир и усмереност на инвестиције у иновације. Стратегије Црне Горе и Србије могу послужити као инспирација осталим земљама Западног Балкана. Стратегија паметне специјализације Црне Горе, усвојена 2019. године, бави се животном средином и одрживошћу у два приоритетна домена: први, одрживи пољопривредно-прехрамбени ланац вредности; и други, енергија и одржива животна средина.

Истраживање и иновације

Западни Балкан већ учествује у Хоризонту 2020 - Оквирном програму ЕУ за истраживање и иновације - са око 200 заинтересованих страна и средствима од 30 милиона евра додељених 2019. године. Нови **Оквирни програм Хоризонт Европа** за истраживање и иновације више ће се усмерити на ширење изврности и смањење раздвајања истраживања и иновација, што ће посебно користити економијама Западног Балкана. Две макрорегионалне стратегије ЕУ са снажном иновационом компонентом примењују се на Западном Балкану: Дунавска стратегија и Јадранско-јонска стратегија и треба да наставе да подржавају иновације и прекограничну сарадњу о средњорочној визији за регионе.

Програми регионалне сарадње

Регионална сарадња пружа могућност за решавање заједничких проблема и за размену знања и добре праксе. ЕУ већ дужи низ година финансира наменске пројекте регионалне сарадње у области животне средине и климе. Пројекат **Регионална мрежа за приступање у области животне средине** допринео је побољшању животне средине и климе на Западном Балкану и приближавању региона стандардима ЕУ. **Регионална мрежа за приступање у области животне средине и климе** наставила је да јача регионалну сарадњу између земаља кандидата и потенцијалних кандидата. Сада је праћена Партнерским програмом приступања ЕУ у области животне средине и ЕУ подршком корисницима ИПА II за климатско деловање - „Прелазак на ниске емисије и економију отпорну на климатске промене“, којим се подржава интеграција партнера Западног Балкана у ЕУ у области животне средине и климе.

Регионални савет за сарадњу

Регионални савет за сарадњу могао би играти важну улогу у изградњи регионалне димензије Зелене агенде. **РСС** је оквир за сарадњу који се регионално поседује и води, чији је циљ унапређивање европске и евроатлантске интеграције региона. Ради на развијању и одржавању политичке климе дијалога, помирења, толеранције и отворености ка сарадњи кроз спровођење регионалних иницијатива усмерених на економски и друштвени развој. У погледу животне средине и климатских промена, **РСС** одржава стални дијалог о регионалној политици на високом нивоу и подржава регионалну сарадњу у циљу испуњавања обавеза из Париског климатског споразума и циљева у области енергетике и климе до 2030. године.

Транспортна заједница

Уговор о транспортној заједници на снази од 2017. године има за циљ интегрисање система транспортног тржишта Западног Балкана у ЕУ. Да би се то постигло, Уговором је предвиђено формирање техничких одбора који ће помагати партнерима у преношењу правних тековина ЕУ и спровођењу одговарајућих реформи. Транспортна заједница може бити кључна у утврђивању приоритетних транспортних инвестиција са фокусом на *TEN-T*, решавању регулаторних препрека зеленој транзицији и промоцији и развоју стратегија зелене мобилности и инвестиција широм региона, као и укључивању животне средине у све видове транспорта. У том смислу, Транспортна заједница саставља текући план рада за развој приоритетних пројеката, који ће допринети уравнотеженом одрживом развоју у погледу економије, просторне интеграције, утицаја на животну средину и друштво.

Енергетска заједница

Основана 2005. године, **Енергетска заједница** окупља Европску унију и њене суседе да би створила интегрисано паневропско енергетско тржиште. Њен кључни циљ је проширити правила и принципе унутрашњег енергетског тржишта ЕУ на Југоисточну Европу, црноморски регион и шире, на основу правно обавезујућег оквира. Стабилни регулаторни и тржишни оквир способан да привуче инвестиције у производњу електричне енергије и мреже, прави услови за прекограничну трговину енергијом, повећана безбедност снабдевања и повећано преузимање обновљивих извора енергије и енергетска ефикасност су главне осе Заједнице.

И даље ће бити кључни промотер правила и стандарда преноса чисте енергије у региону Западног Балкана. Енергетска заједница ће наставити да надгледа спровођење проширених правних тековина ЕУ и укључиваће се у успостављање рударских региона у транзиционој платформи за Западни Балкан и Украјину.

Изградња капацитета

Многе од овде предложених активности захтеваће јаке компоненте за изградњу капацитета. Поред традиционалне консултантске помоћи, Генерални директорат за суседску политику и преговоре о проширењу (*DG NEAR*) надгледа два важна инструмента за изградњу административних капацитета који могу бити корисни у испуњавању Агенде. Инструмент за техничку помоћ и размену информација (*TAIEX*) подржава јавне управе у погледу приближавања, примене и извршења правних прописа ЕУ, као и омогућавања размене најбољих пракси ЕУ. Управља потребама и пружа краткорочну прилагођену експертизу о преношењу, спровођењу односно извршењу одређеног дела законодавства ЕУ. **Твининг** је инструмент Европске уније за институционалну сарадњу између јавних управа у државама чланицама и

корисника. Окупља експертизу јавног сектора за постизање конкретних резултата кроз равноправне активности дефинисане средњорочним програмом. И *TAIEX* и твининг су важни инструменти када је у питању изградња капацитета на Западном Балкану.

Мреже на нивоу ЕУ

Европска агенција за животну средину и мреже стручњака из области животне средине на нивоу ЕУ, као што су Европска мрежа за информације и посматрање животне средине (*Eionet*), Мрежа Европске уније за спровођење и извршење закона у области животне средине, Европска мрежа тужилаца у области животне средине, ЕУ Форум судија у области животне средине и *EnviCrimeNet* (полиција) играју важну улогу у размени добре праксе, развијању практичних алата за откривање, истрагу и оспособљавање. Ове мреже су показале додатну вредност мултидисциплинарног приступа неопходног за ефикасно обезбеђење усклађености са прописима о заштити животне средине и отворене су за земље кандидате и потенцијалне кандидате.

Образовање и подизање свести

Да би се подигла свест о ефектима климатских промена на друштво на Западном Балкану, важно је организовати више **догађаја и кампања**, и на тај начин подстаћи расправу о политици и помоћи друштву да дође до решења за окончање ових изазова. На тај начин не само да ће се информисати грађани о последицама климатских промена, већ ће се и подстаћи да делују и захтевају промене. Постојеће акције као што су **Недеља климатске дипломатије** и **Европски климатски пакт** предвиђене Европским зеленим договором могле би се проширити и на Западни Балкан.

Образовање је кључно за позитиван утицај на понашање у вези са животном средином, почев од раног узраста, као и за преквалификацију радника из транзиционих индустрија. Наставни планови и програми морају да садрже кључне компетенције и вештине неопходне за рад у зеленој економији. Да би се Зелена агенда за Западни Балкан успешно спровела, мора се огледати у **реформама образовних система** како би се гарантовало да су људи опремљени и припремљени за сутрашње тржиште рада и друштво. Уз одговарајуће информације и образовање, млади региона могу одлучно допринети спровођењу Зелене агенде. Европски зелени договор такође ће морати да се преведе у различите компоненте Еразмус +, водећег програма ЕУ за образовање који је доступан у региону.

8. Финансијски инструменти

Спровођење амбициозне Зелене агенде за Западни Балкан изискиваће **значајна јавна и приватна финансирања на националном, регионалном и међународном нивоу**. О спољним инструментима у оквиру наредног Вишегодишњег финансијског оквира ЕУ (ВФО, 2021-2027) тренутно се преговара са Саветом и Европским парламентом. Ово јавно финансирање из ЕУ мораће даље да користи приватне финансије како би се попунио значајан недостатак инвестиција. Осим тога, мораће се мобилисати додатна подршка држава чланица ЕУ и сопствена средства страна корисника. У том смислу, Комисија може размотрити подршку иновативним финансијским инструментима, као што су зелене обвезнице, који могу мобилисати јавне и приватне инвестиције у обиму потребном за спровођење Зелене агенде.

Финансијска помоћ у области животне средине и климатских промена до данас је била углавном секторска, усредсређена на процес усклађивања са правним тековинама ЕУ у складу са захтевима поглавља 27, делујући и на билатералном (углавном инвестиције) и на регионалном нивоу (углавном изградња капацитета). С обзиром на свеобухватну природу Зелене агенде, фокус у годинама које долазе мораће да се **прошири на шира питања одрживог економског развоја**, да даље уврсти зелена питања у финансијску помоћ и подржи све релевантне институције. У тој перспективи, зелену заклетву да „неће нашкодити“ и таксономију ЕУ треба поштовати у мери у којој је то могуће.

Предлог **Инструмента за претприступну помоћ (ИПА) III** предвиђа наменску компоненту програмског оквира за спровођење Зелене агенде и одрживог повезивања.

Према нацрту предлога, корисници ИПА ће се **охрабривати да развијају енергетску ефикасност и обновљиве изворе енергије** и да се преусмере на безбедне и одрживе нискоугљеничне економије које ефикасно користе ресурсе у складу са ширим циљевима ЕУ за климатско деловање и заштиту животне средине. Одрживом употребом природних ресурса, наши партнери могу постићи више стандарде заштите животне средине и здравља људи и повећати ублажавање и прилагођавање климатским променама. Ово не само да ће директно користити здрављу и добробити грађана, већ ће регион учинити и привлачним за инвестиције и туризам, и искористити значајан економски потенцијал зеленог раста и циркуларне економије.

Комисија такође може истражити изводљивост коришћења постојећих инструмената финансијске помоћи за успостављање или подржавање низа **тржишно заснованих инструмената у региону**, као што су Фонд(ови) за инвестирање у природни капитал или наменска Зелена компонента у оквиру пројеката који подржавају спољне инвестиционе планове који имају позитивне утицаје на заједницу, екологију, економију и животну средину, али не могу приступити традиционалном финансирању због уочених ризика.

Албанија, Црна Гора, Северна Македонија и Србија су одлучне да наставе да користе вишегодишњи **програм руралног развоја у оквиру Инструмента за претприступну помоћ (ИПАРД)**. ИПАРД програми садрже списак од 11 мера које су партнери изабрали за спровођење. У оквиру сваке од мера, корисници могу одредити приоритете и одабрати секторе који треба да добију помоћ. Одржива пољопривредно-прехранбена производња требало би да буду средиште ИПАРД-а у оквиру новог ВФО.

Иако ИПА финансирање може бити довољно за покретање активности у кључним областима, од суштинског значаја ће бити финансирање других заинтересованих страна, конкретно **међународне финансијске институције (МФИ)**. Европска инвестициона банка, која је сада „климатска банка“ ЕУ, морала би да игра посебну улогу у блиској координацији са Европском комисијом. Такође би се могло истражити успостављање **Инструмента за подршку структурним реформама**, који пружа подршку на захтев за реформе које подстичу раст. Комисија може и даље да користи доказане комбиноване инструменте и иновативне финансијске инструменте да би обезбедила максималан утицај.

Инвестициони оквир за Западни Балкан (WBIF) један је од таквих комбинованих финансијских инструмената који може подржати Зелену агенду. Већ је активан у секторима животне средине и енергетике. У оквиру предстојећег Вишегодишњег оквира, ЕУ ће тражити од **WBIF** да обезбеди бесповратна средства за инвестиције и изградњу капацитета у овим областима. Конкретно, два постојећа комбинована инструмента **WBIF** који се посебно фокусирају на обновљиву енергију и енергетску ефикасност могу се даље мобилисати. **Фонд Зелено за раст (GGF)**, структуриран као јавно приватно партнерство, може и даље да обезбеђује финансирање

зелених инвестиција, док **Регионални програм енергетске ефикасности** (РПЕЕ) може да подржи преношење и примену правних тековина ЕУ о енергетској ефикасности у комбинацији са финансирањем предузећа, домаћинстава и субјеката јавног сектора који улажу у енергетску ефикасност.

Финансирање ће бити пресудно и за истраживање и иновације. **Европски савет за иновације (EIC)** најамбициознија је иницијатива ЕУ за реметилачке и револуционарне иновације и у потпуности укључује Западни Балкан. Регион такође може имати користи од **финансијских инструмената InnovFin** у оквиру програма Хоризонт 2020.

На крају, проширење **Инструмента гаранције за Западни Балкан (EFSD+)** на Западни Балкан, наследника актуелног Европског фонда за одрживи развој (*EFSD*), може се сматрати да се користи за привлачење приватних финансијских средстава за повећање зелених инвестиција у релевантним областима, подстицање конкурентности региона и отварање нових радних места. Употреба ових гаранција могла би бити посебно важна за спровођење Зелене агенде када су у питању активности као што су: (1) покретање комерцијалног финансирања на подржавном нивоу као подршка приоритетима *WBIF*-а, укључујући инвестиције у животну средину, рециклажу, енергетску ефикасност и комуналну инфраструктуру из обновљивих извора енергије, као и мањи ЈПП пројекти где је то могуће; (2) повећавање инвестиција у „зелено предузетништво“, као и подршка преласка на циркуларну економију на иновативне и економски исплативе начине.